

MARKSİZM, İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ

1

Karl Marx ve Friedrich Engels'in fikirlerinin bütünü olarak anlaşılan Marksizm, aslında bize iki şehrin hikâyesini anlatır. Birinci şehirde özgürlüğün barındığı düşünülür ama durum hiç de öyle değildir. İkinci şehir ise gerçekten de özgürlüklerin cömertçe sunulduğu bir yerdir ama bu şehrin nerede olduğunu ve oraya nasıl ulaşılacağını pek az insan bilir. Birinci şehre “kapitalizm” ismi verilmiştir. Pek çok insanın içerisindeki kurumları özgürlüğün cisimleşmiş halleri olarak gördükleri bu şehirde aslında özgürlük namına hiçbir şey yoktur. Burada her şeyin bir bedeli vardır ve bu bedel çoğunlukla bunlara muhtaç kimselerin ödeyebileceğinden çok daha fazladır. Bu şehrin sakinlerinin pek çoğu için “özgürlük” bir türlü erişemedikleri nesnelere erişebilmek için birbirleriyle rekabet etme serbestisine sahip olmaktır. O kadar “özgürdürler” ki, kimse onları bu nesnelere elde etmek için rekabet etmekten ve bir gün kendilerinin (veya çocuklarının) bunları elde etmeyi başaracağını ummaktan alı koymaz.

Öyküsü anlatılan diğer şehre ise “komünizm” ismi verilmiştir. Bu şehrin sakinleri, insan olmaktan gelen potansiyellerini barış ve kardeşlik içinde geliştirme özgürlüğünün tadını çıkarırlar. Onların özgürlüğü, kapitalizmde olduğu gibi sahip olamayacakları şeyleri arzu etme özgürlüğü değil, gerçekten istedikleri şeyi yapma ve istedikleri gibi olma özgürlüğüdür. Bu şehri haritada bulamazsınız, çünkü bugüne kadar hep birinci şehrin karaltısı altında kalmıştır. Aslında bu şehir, birinci şehrin yıkıntılarının üzerinden yükselebilecek olan şehirdir. Birinci şehir barındırdığı koşullar ve olanaklarla aslında ikinci şehre gebedir. İkinci şehrin temelleri ancak ve ancak birinci şehirde yaşayan insanların kendi hükümdarlarını alaşağı etmesi ve bununla birlikte şehirdeki hayatı düzenleyen kuralları da ortadan kaldırmasıyla atılabilecektir. Birinci şehrin hükümdarları kapitalistler, yani üretim, bölüşüm ve mübadele araçlarının mülkiyetine ve kontrolüne sahip olanlardır. Bunlar, şehri temel olarak kâr maksimizasyonu ilkesine dayanarak yönetirler. Ancak mikrofonlarla sesinizi duyurabileceğiniz bu şehirde kapitalistler, mikrofonlar üzerindeki iktidarlarını kullanarak “komünizm” denilen şeyin birkaç az gelişmiş ülkede denenip başarısız olduğu teranesini tekrarlayıp durarak komünizmi sıkı sıkı saklanan bir sır haline getirmeyi başarmışlardır. Amaç “ikinci şehrin” aslında özgürlüğün gerçek mekânı olduğu gerçeğini kimsenin öğrenmemesini sağlamaktır.

Şüphesiz, Marksizmde bu iki şehrin hikâyesine sığmayan daha pek çok şey vardır. Fakat bu hikâyeye, Marx'ın temel araştırma konusunun bütünlük doğasını vurgulamaya yardımcı olması açısından önemli. Marx'ın incelediği konu ne tek başına kapitalizm, ne tek başına komünizm ne de tek başına tarihtir; Marx'ın temel meselesi tüm bunlar arasındaki içsel ilişkilerdir. Marx, komünizmin henüz gerçekleşmemiş bir potansiyel olarak kapitalizm içinde nasıl bir evrime uğradığını araştırır; *bu* evrimin kapitalizmin en erken zamanlarından hâlâ önümüzde duran geleceğe uzanan tarihine odaklanır. Marx'ın tam olarak neyi incelemek istediğini idrak edememiş Marksizme yakın veya uzak pek çok yazar, onun düşünsel birikiminin nasıl niteleneceğini belirlemede epey zorlanır. Örneğin, bazı yazarlar Marx'ın kapitalizmin nasıl işlediğine dair betimlemelerine ve açıklamalarına bakarak, Marksizmi bir bilim olarak düşünürler. Kapitalizm içerisindeki aksaklıkları sergileyişine bakanlar içinse Marksizm, özünde bir kapitalizm eleştirisidir. Kapitalizm içindeki komünizm potansiyelini vurgulamasına ve gelecekteki komünist toplumun neye benzeyeceğini genel hatlarıyla ortaya sermesine bakarak Marx'ı düşbaz (*visionary*) diye niteleyenler de olmuştur ve Marx'ın bizi içinde bulunduğumuz noktadan daha ileriye taşıyabilecek bir siyasi stratejinin savunucusu olmasına ve Lenin'in “Ne Yapmalı?” sorusunu daima bilincinin bir yerlerinde gizli gizli taşımasına bakanlarsa, Marksizmi devrimin nasıl yapılacağını öğretisi olarak görmek istemişlerdir.

Marksizme yakıştırılan bilim, eleştiri, tasarım (*vision*) ve devrim stratejisi gibi nitelemeler genellikle birbirlerinden tamamen ayrı şeyler gibi düşünülmüştür. Marksizmin bazı yorumcuları bunların bir veya ikisini vurgularken diğer nitelikleri dışarıda bırakır, onları önemsiz görür. Bu yorumcular arasından tüm bu nitelemelerin mantıksal olarak birbirleriyle bağdaşmayacağını söyleyenler ve tüm bunların bir aradalığını vesile sayarak Marx'ı tutarsızlıkla itham edenler bile çıkmıştır. Ne var ki, Marx'ın yazılarında bu saydığım dört niteliğin hepsinin de çok önemli olduğunu gösteren öğeler son derece açık ve çarpıcıdır. Üstelik bu boyutlar birbirlerine o kadar bağlıdır ve

öylesine iç içe geçmişlerdir ki, birini diğerinden tamamen ayırmak son derece zordur. Bu yüzden de Marksizmi bu dört niteliğin, –bilimin, eleştirinin, tasarımın ve devrim reçetesinin– alışılmamış ve belki de biricik kombinasyonu ve böylelikle Marx’ın kendisini de her biri diğerini besleyen, büyüten dört niteliğin sahibi; yani aynı anda bir bilim insanı, bir muhalif, bir düşbaz ve bir devrimci olarak düşünmekte bir sakınca görmüyorum.

“Bu nasıl mümkün olabilir?” Bu durum elbette böyle bir sorunun yanıtlanmasını gerektiriyor. Birbirlerinden tamamen ayrılmış gibi gözükse de bu dört özellik nasıl harmanlanmıştır? Benim iddia ettiğim şekliyle Marx’ın aynı zamanda hem bilimsel, hem eleştirel, hem düşsel hem de devrimci teoriler inşa etmesini mümkün kılan şey nedir? İki şehrin hikâyesine geri dönersek, diğer bir deyişle, Marx’ın kapitalizmin içinde komünizmi keşfetmesini mümkün kılan şey nedir ve Marx’ın düşüncesi nasıl hem kapitalizmin bir eleştirisi hem de onu ortadan kaldırmanın bir reçetesi olabilir? Her bilimin temelinde birtakım ilişkileri, özellikle de ilk bakışta çok net olmayan ilişkileri açığa çıkarmak yatar ve Marx’ın kapitalizm üzerine çalışmalarında yaptığı şey de varolanın ne olduğu, ne olabileceği, ne olmaması gerektiği ve onun hakkında ne yapılabileceği arasındaki ilk bakışta net olmayan ilişkileri açığa çıkarmaktır. Tüm bu ilişkiler mevcut olmasaydı elbette Marx bunlardan söz edemezdi; fakat kapitalizm üzerine çalışan çoğu düşünür sadece görüntülerle (ki bu görüntüler hatalı bir şekilde olgular olarak nitelenir) ilgilenirken Marx’ın tüm bu gizil ilişkilere vakıf olmasını sağlayan şey onun diyalektik yöntemidir. Diğer pek çok düşünür zihindeki parça parça algıları birbirinden ayırmaya razı olurken, Marx’ın tüm bunları birbirine sıkı sıkı bağlamasını sadece olanaklı değil aynı zamanda zorunlu da kılan şey diyalektiktir ve özellikle de Marx’ın diyalektikidir.

2

Diyalektik, insanoğlu bu gezegende ilk ortaya çıktığından beri çeşitli biçimleriyle varolagelmiştir; çünkü insanoğlunun yaşamı her zaman önemli değişim ve etkileşim ögeleri barındırır. Keza çevre, bir bütün olarak alındığında, içinde olup bitenler üstünde her zaman kaçınılmaz bir sınırlayıcılığa ve belirleyiciliğe sahip olmuştur ve “bugün” dediğimiz an veya zaman dilimi “dün” varolanın içinden, onun olasılık ve olanaklarını da içerecek; aynı şekilde “yarın” olacakları ve olabilecekleri de belirleyecek şekilde, ortaya çıkmıştır. İnsanlar da bu durumun yaşamlarındaki olumlu etkilerini artırmak, zararlı etkilerini de en aza indirmek amacıyla yaşadıkları dünyada neler olup bittiğine ve özellikle de değişimin ve etkileşimin sürekliliğine, herhangi bir sistemin bileşenleri üzerindeki etkisine (bir sistem olarak ve aynı zamanda bir sistemin parçası olarak kendimiz de buna dahildir) ve geçmişin, bugünün ve geleceğin iç içe geçmiş doğasına vakıf olmalarını sağlayacak birtakım kavramlar ve düşünme biçimleri üretmeye çalışmışlardır. (Bunu da bu gerçekliği anladıkları ve elitler buna izin verdiği kadarıyla gerçekleştirmeye çalışmışlardır.) İnsanoğlunun bu çabası bize, hâlâ tam olarak keşfedilmeyi bekleyen oldukça zengin ve çok varyantlı bir diyalektik düşünce geleneği bırakmıştır.

Marx kendi diyalektik anlayışını, Epikuros, Aristoteles, Spinoza, Leibniz ve özellikle de Hegel gibi felsefe alanındaki büyük isimlerin düşüncelerinden ve aynı zamanda yaşadığı dönemde daha yeni olgunluğuna erişebilmiş kapitalizme ilişkin bizzat kendi gözlem ve deneyimlerinden devşirmiştir. Bu noktada kapitalizmin onu kendinden önceki sınıflı toplumlardan ayıran temel özelliklerini vurgulamak önemli olacak. Kapitalizm, bütün genel (ve gittikçe de en özel) yaşam faaliyetlerini değer yasanın ve bu yasanın beraberinde getirdiği paranın gücü ilkesinin hâkim olduğu tekil bir organik sistem altında birleştirmesi ve aynı zamanda bu “muazzam” başarısını gizlemeye veya yadsımaya çalışması ölçüsünde kendinden önceki sınıflı toplumlardan ayrılır. Kapitalizmde varoluşun parçalanmışlığı ve buna mukabil toplumsallaşmanın tek yönlü ve parçalı yapısı ona tabi olan insanları daha çok hayatlarına dahil olan bir kişi, bir yer, bir iş gibi özel hususlara odaklanmaya yönelterek onların bu tikelliklerin birbirleriyle ilişki içinde nasıl var olduklarını görmelerini engellemiş ve böylelikle de aslında bu ilişkilerden doğan sınıf, sınıf mücadelesi, yabancılaşma vb. gibi herkesi bağlayan sabitleri göz ardı etmelerine neden olmuştur. Şu son dönemlerde de sosyal bilimler, insana dair bütüncül bilgiyi parçalarına ayırıp bunları birbirlerinden yalıtık uzmanlık alanlarına, her birisi kendine has bir dile sahip disiplinlerin dar alanına sıkıştırmak ve üzerlerinde istatistiksel manipülasyon yapmanın mümkün olduğu yaşamın bu küçük alanlarına odaklanmak suretiyle bu eğilimi daha da pekiştirmiştir. Tüm bu süreçte de eşi görülmemiş bir düzeyde tüm insanlığı kuşatmasına ve insanlık üzerindeki etkisini gittikçe artırmasına rağmen kapitalizm gözden irak tutulmuş, görünmez kılınmıştır.

Şu acı gerçeği gözden kaçırmış değilim: Marx’ın kapitalizm analizini reddedenler onun kapitalizm hakkındaki fikirlerine katılmadıklarını beyan etmekle yetiniyor değiller. Böyle olsaydı siyasal tartışmalarımız görece olarak kolaylaşır ve sadeleşirdi. Bunlar daha ziyade Marx’ın bahsettiği kapitalizmin varlığını yok sayıyorlar. Bu durum bana *Harvey* isimli filmi hatırlatıyor. Orada da James Stewart yalnızca kendisinin görebildiği altı santimetre boyundaki beyaz tavşan Harvey ile muhabbet ederdi. Stewart’ın dışındaki herkes Harvey’in bulunduğu odada boş bir sandalyeden başka bir şey göremezdi. Aynı şekilde Marx ve Marksistler ne zaman kapitalizmden bahsetseler, onlar dışındakiler sanki böyle bir şeyden bahsedilmemiş, böyle bir şey yokmuş gibi tepki gösteriyorlar. Tamam, kapitalizm

belki görünmez bir tavşan olmayabilir; fakat aynı zamanda öyle bir bakışta gözümüze çarpacak bir şey de değildir. Bırakın nasıl bir şey olduğunun anlaşılmasını, kapitalizmin fark edilmesi için bile dikkatlerin, öğeleri her zaman apaçık ortada olmayan belirli ilişkilere yöneltilmesi gerekiyor. Kapitalizme tabi olanlar ortada bütüncül bir sistemin, yani kapitalizmin varolduğunun farkında bile değillerse o zaman yapılması gereken şey, kapitalizmin nasıl işlediğini açıklama çabasını kapitalizmi teşhir etme, en basit anlamıyla onun varolduğunu gösterme ve onun ne tür bir kendilik olduğunu gözler önüne serme çabasıyla birleştirmektir. Bu bakımdan -her ne kadar bu ilke Marksist literatürde çoğunlukla gözden kaçırılmışsa da- bir olguyu ifşa etmenin en az açıklamak kadar önemli olduğunu, bir şeyi ifşa etmeksizin açıklamaya çalışmanın nafile bir çaba olacağını söyleyebiliriz.

Diyalektik, bize kapitalizmin işleyişindeki temel örüntüleri (*patterns*) oluşturan karşılıklı bağlantılara odaklanmanın araçlarını sunup bir bütün olarak kapitalizmi “görüş” alanımıza sokmuş ve kapitalizmi, yapıların yapısı olarak, kendi başına açıklanması gereken bir gerçeklik haline getirmiştir. Fakat, her biri diğeriyle karşılıklı ilişki içerisindeki süreçlerden oluşan bir dünyada, şeyler arasındaki karşılıklı bağlantılar, özlerinde, kendilerini önceleyen koşullarla, gelecekte ortaya çıkabilecek olasılık ve olanaklarla; aynı zamanda verili anda kendilerini etkileyebilecek ve kendilerinin de etkileyebileceği faktörlerle bağlarını taşırlar. Sonuç olarak, kapitalizmde herkesin yaşamını etkileyen ve açıklanmaya muhtaç örüntülerin bu yapısı, Marx’ın analizini daha önce ayrı şeyler gibi düşünülen eleştiriyi, düşü ve devrimi birlikte düşünecek şekilde açmayı gerektirmektedir. (Marx’ın anlattığı “iki şehrin hikâyesinde” açıkça ortaya serilen ilişkilerin üzerinde daha önce varolan örtüyü bir kez daha hatırlayalım.) İlk bakışta kafa karıştırıcı gözükten “çelişki”, “soyutlama”, “bütünlük” ve “başkalaşım” gibi diyalektik kategorilerin oluşturduğu donanım bahsettiğimiz karşılıklı bağlantılar üzerinde düşünmeyi ve onlarla hemhal olmayı kolaylaştırarak statik, parçasal, tek yönlü ve (zamansal açıdan) tek boyutlu anlayışlardan kaçınmamızı sağlar. Marx’ın bütün teorilerine biçim veren şey, onun diyalektik çerçevesi ve bu çerçeveden türeyen kategorilerdir. Bu bakımdan diyalektiği kavramaksızın bu teorileri düzgün bir şekilde anlamak, değerlendirmek ve işletmek imkânsızdır.

3

Benim diyalektikle maceram şimdi bir kitap haline gelmiş *Yabancılaşma: Marx’ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı* (1971; 2. Basım, 1976) isimli doktora tezime üzerine araştırma yaparken başladı. Bu araştırma sırasında Marx’ın metinlerinin tek yönlülükten kesinlikle uzak olduğunu açıkça görebiliyordum. Marx, bu metinlerde zamansal boyutlar arasındaki karşılıklı etkileşimin ve iç içe geçmişliğin bir kural olduğu, büyük çaplı dönüşümlerinse sıklıkla görülebildiği sürekli hareket halindeki bir dünya tasviri yapmakta zorlanmıyordu. Burası son derece açıktı. Ne var ki, özellikle benim gibi dilbilimsel felsefeyle uğraşan genç bir öğrenci için bunun kadar açık ve net olmayan şey Marx’ın böyle bir resim çizerken başvurduğu kavramlardı. Sorun bu kavramlarla Marx’ın neyi anlatmaya çalıştığını çözmek değildi. Her ne kadar Marx kullandığı kavramları hiçbir zaman tanımlamaya kalkmamışsa da, neyden bahsetmek istediğini hiç değilse genel hatlarıyla kestirmek mümkün oluyordu. Asıl sorun, aldığım eğitimin etkisiyle daha önce başka metinleri okurken yaptığım gibi bu kavramların açık ve net olarak neye tekabül ettiğini yakalamaya yeltenip de her seferinde bunda başarısız olduğumda başlıyordu ve bu kavramların tanımını bizzat kendim yapmaya kalktığımda da onların bağlamına göre farklı anlamlara gelebilecek şekilde kullanıldığını görmenin şaşkınlığını yaşıyordum. Marx’ın kavramlarının esnek yapısından ilk bahseden veya bu esnekliğin yarattığı sorunlardan rahatsız olan ilk kişi elbette ben değilim. İtalyan sosyolog Vilfred Pareto bu sorunu benden epey önce “Marx’ın sözcükleri yarasalar gibi. Bir bakıyorsun fareye bir bakıyorsun kuşa benziyor,” şeklindeki klasik ifadesiyle dillendirmişti (1902, 332).

Böyle bir sorunun varlığını tespit edip kabullendikten sonra ne yapabiliriz? Önümüzdeki seçenekler nelerdir? 1) Bu sorunu görmemezlikten gelebiliriz. 2) Marx bir kavramı en çok hangi anlamda kullanıyorsa (veya en çok hangi anlamda kullandığını düşünüyorsak) ona bu anlamı yükleriz veya bu kavramın Marx’ın metinleri içerisinde çok kilit olduğunu düşündüğümüz bir bağlamda kazandığı anlamı kavramın gerçek anlamı olarak alırız. 3) Bu “tutarsızlığı”, Marx’ı kafası karışık, özensiz ve hatta sahtekâr bir düşünür olmakla itham etmenin bir vesilesi sayarız. 4) Marx’ın kavramları neden bu şekilde kullandığının açıklamasını onun kendi dünya görüşü içerisinde arar ve onun kendine has dilini ve anlam dünyasını bu dünya görüşü içine yerleştirmeye çalışırız. Ben bu yolların dördüncüsünü seçmeyi tercih ettim. En başlarda, böyle bir sorunun varlığını yadsıyabilmek adına Marx’ın dilsel pratiğinin şifrelerini çözmeyi denedim ama olmadı; bazı kavramlarına tek bir ana anlam atfetmeye çalıştım ama bu durum kavramların başka bağlamlarda kazandığı pek çok diğer anlamı dışarıda bıraktı, onları açıklamayı imkânsızlaştırdı. Fakat tüm bu zorlukları yaşarken bile Marx’ın yazdıklarından o kadar çok şey öğreniyordum ki, onu müzmin bir kafa karışıklığı ve özensizlik içerisinde olmakla suçlamak hiç aklıma gelmedi. Tüm bunlar beni dördüncü yolu izlemeye yani Marx’ın böyle bir dil kullanmasını mümkün ve hatta zorunlu kılan dünya görüşünü irdelemeye itti.

Bu yol kısa bir süre sonra beni Marx'ın Hegel'den devralarak geliştirdiği içsel ilişkiler felsefesine ulaştırdı. Bu felsefe, bir şeyin içerisine girdiği ilişkileri o şeyin ne olduğunun asli parçaları olarak ele alıyor ve buradan yola çıkarak da bu ilişkilerin herhangi birinin uğradığı değişimin aynı zamanda o şeyin parçası olduğu sistemin bütününe niteliksel değişimi anlamına geleceğini öngörüyordu. Eğer gerçekliğin yapı taşları şeyler değil ilişkilere, bir kavramın anlamı bu ilişkilerin ne kadarını aktarmak üzere tasarlandığına göre değişir. Bu Pareto'nun nezi h bir şekilde ifade ettiği paradoksa bir cevap olabilir mi? Hal böyleyken, içsel ilişkiler felsefesi, Marx'ın diyalektiğine dair geniş literatürde pek az dikkat çekmiştir. Her ne kadar, Marx'ı değişik biçimlerde yorumlayan, Georg Lukács, Jean-Paul Sartre, Henri Lefebvre, Karel Kosik, Lucien Goldmann ve Herbert Marcuse gibi önemli düşünürler Marx'ın, Hegel'in idealizmini reddederken onun içsel ilişkiler felsefesini benimsemeye devam ettiğini kabul ediyor görünseler de hiçbirisi kendi diyalektik yorumlarını bu felsefe üzerinden inşa etmeye veya Marx'ın sıradışı dilini açıklamakta içsel ilişkiler felsefesini bir kalkış noktası olarak almaya yanaşmamıştır.¹ Bense tam olarak bunu yapıyorum.

Daha sonra *Yabancılaşma* isimli kitaba dönüşecek çalışmamı yaparken diyalektiği yeniden inşa etmekteki başlıca amacım, Marx'ın insan doğası ve yabancılaşma hakkında ne söylediğini anlamaktı. Ne var ki, Marx'ın belirli bir teorisini açıklamaya yardımcı olan içsel ilişkiler felsefesi, ne bu teoriye Marx'ın nasıl ulaştığını açıklamak ne de insanların toplumun diğer görünümünü Marx'ın yöntemiyle incelemesine yardımcı olmak için yeterlidir. İçsel ilişkiler felsefesi, nihayetinde sadece bir felsefedir. Bu felsefe, dünyada olup biteni araştırmamızı, bulgularımızı düzenlememizi ve yorumlamamızı sağlayan belirli bir yöntemin varlığını mümkün kılar; bu yöntemin temelinde yatar. Fakat bu yöntem yeterli düzeyde vakıf olabilmek, yalnızca içsel ilişkiler felsefesini anlamayı değil, diyalektiğin özellikle "soyutlama süreci" gibi başka öğelerine de aynı düzeyde önem vermeyi gerektirir.

İçsel ilişkiler felsefesi, Marx'ın ontolojisinde kendi sınırları içerisinde kendi başlarına varolan parçalar görmekten bizi men eder. Dünya da zeten kendisini bize doğrudan bu şekilde sunmaz. İşte Marx bu yüzden, yani birbiriyle ilişkili olan bir dünyada bir parçayı diğerinden ayırmak zor olduğundan, bahsettiğim soyutlama sürecini kullanarak, kafasındaki soruyu yanıtlamaya daha yatkın tikelliklere ulaşmak amacıyla değişimin ve etkileşimin önemli öğelerinin dahil edilip bazı öğelerin dışarıda bırakıldığı bir dizi geçici sınırlar çizer bu ilişkiel dünya içinde. Marx'ın, teorilerinde özetleyip son halini verdiği çıkarımlarının hepsi de, bunlara ulaşmayı sağlayan soyutlamaların damgasını taşır. İşte bu yüzden *Yabancılaşma*'yı izleyen Marksizm üzerine yaptığım ikinci önemli çalışma *Diyalektik Soruşturmalar*'da daha önce analizimin merkezinde bulunan içsel ilişkiler felsefesi, bu konumunu soyutlama süreciyle paylaşıyor. Benim diyalektiğe yaklaşımımı ayrıksı kılan şey de zaten daha çok -ilk çalışmamda her ne kadar bu tam olarak görülme de- içsel ilişkiler felsefesinin ve soyutlama sürecinin birlikte kullanımınıdır ki bu ayrıksı yaklaşımın kapitalizm veya onun bir parçası olan olgular üzerinde yapılan çalışmaları daha da ilerletebileceğini ve aynı zamanda Marx'ın kendi eserlerinin daha iyi kavranılmasına ve onlardan daha iyi faydalanılmasına katkıda bulunacağını düşünüyorum.

Marx'ın teorilerini incelerken diyalektiği ayrıcalıklı bir konumlanma noktası (*vantage point*) olarak kullanan Marksist yazarların sayısı artıyor ve bu durum diyalektiğe yönelik ilgide küçük çaplı bir yeniden dirilişin yaşandığını gösteriyor. Bazılarının 'küreselleşme' etiketini yapıştırdığı kapitalizmin son aşamasının kendisini göstermesi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü gibi olgular da bunları inceleyecek bir yol arayan bu Marksist yazarları yöntem uğrağına geri dönmeye itiyor. Sonuç olarak; bugün özellikle Anglosakson dünyada diyalektik, Marksist araştırmaların ve tartışmaların en canlı alanlarından biri haline gelmiş durumda. Bu canlanmanın etkileri akademi çevrelerinde henüz yeni yeni hissedilmeye başladı.² Diyalektiğin akademi çevrelerinde gizli (pek de gizli sayılmaz doğrusu) bir ihmale veya daha kötü bir muameleye maruz bırakılması neredeyse gelenek haline gelmiştir. Bu durumun değişmesini ve yerini hiç değilse bazı belli başlı akademisyenlerle diyalektik üzerine yapılan ciddi fikir alışverişlerine bırakmasını umut ederken çok şey mi istiyoruz? Diyalektik üzerine yaptığım bu çalışma aynı zamanda işte bu fikir alışverişinin gerçekleşmesine yönelik isteğimin de kısmen etkisini taşıyor.³

¹ Bu yazarlar n diyalektik üzerine temel çal n şmal n na kaynakçada ulaş labilir.

² Bu tart n şmaya önemli katkı lar sağlayan yazarlar aras nda şunlar say labilir: David Harvey, Richard Lewin, Richard Lewontin, fdrich Jameson, Istvan Mezsaros, Enrique Dussell, Ruy Fausto, Micheal Löwi, Lucien Seve, Jindrich Zeleny, Tom Sekine, Derek Sayer, Antonio Negri, Andrew Sayers, Erwin Marquit, Sean Sayers, Martin Jay, Scott Warren, Kosmas Psychopedis, Joachim Israel, Christopher Arthur, Tony Smith, Joseph O' Malley, Roy Bhaskar, Milton Fisk, Joseph Fracchia, John Allen, Terri Carver, Rob Beamish, Roslyn Bologh, George E. McCarthy, Robert Albritton, John Rees, Carol Gould, David- Hille Rubin, Joseph McCaerney, Ira Gollobin, Howard Sherman, Nancy Hartsock, Paul Dising, Guglielmo Carchedi, Patrick Murray, Fred Moseley, Paul Mattick, Kevin Anderson, Michael Lebowits, Stephen Resnick, Richard D. Wolff, Susan Buck-Morss, Ronald J. Howarth, Kenneth D. Gibson, Patrick Peritore, Graham Priest, J.W. Freiberg, Paul Paulucci, Bill Livant, Peter Skillman, Martin Nicolaus, Simeon Scott ve Paul Sweezy. Bunun d n ş nda isimler de eklenebilir. Tüm bu yazarlar n eserlerine kaynakçada ulaş labilir.

³ Marksist olmayan düşünürlerle bir fikir alışverişinin mümkün olduğunun en hayranlık uyandıran örneklerinden birini liberte felsefeci Chris Matthew

Kitabın birinci bölümü, konunun bütününe ilişkin giriş mahiyetinde genel bir özeti içeriyor. Kitabın en uzun ve belki de en önemli ikinci bölümünde ise Marx'ın soyutlama süreci ayrıntılarıyla ele alınıyor ve soyutlamanın içsel ilişkiler felsefesi ile organik bağı sergileniyor. Üçüncü bölümde, Marx'ın, kendi yöntemini kullanarak, geçmişi bugünle olan içsel ilişkisi çerçevesinde nasıl incelediği gösteriliyor. Dördüncü bölüm, kendisinden önceki bölümlerde yapılan çözümlemelere yaslanmak suretiyle Marx'ın yönteminin farklı uğraklarında bir gezinti sunuyor ve aynı zamanda Marx'ın kapitalist devlet anlayışını geliştirirken diyalektikten nasıl yararlandığını gösteriyor. Beşinci bölüm, komünist geleceği bugünle olan içsel ilişkisi bağlamında incelerken diyalektik yöntemin nasıl kullanıldığını anlatıyor ve bunu yaparken de kendinden önceki bölümleri en iyi şekilde özetliyor. Altıncı ve yedinci bölümde, benim Marx'ın yöntemine dair düşüncelerimle diyalektik düşünce içerisinde gitgide popüler olan iki ekol, Eleştirel Gerçeklik ve Sistematik Diyalektik, arasındaki farklar ve zıtlıklar belirginleştiriliyor.

Bu kitap benim son otuz yılda yazdığım kitaplardan derlediğim ve pek çoğunu büyük ölçüde bu çalışma için gözden geçirdiğim makalelerden oluşuyor.⁴ Bu bakımdan da bu kitabın diyalektik üzerine yaptığım çalışmaların en iyisi ve en kapsamlısı olduğu söylenebilir. Bu kitap önceki çalışmalardan derlenmiş makalelerden değil de özel olarak bu çalışma için yazılmış birbirini tamamlayan ve takip eden bölümlerden oluşuyor gibi bir izlenim uyandırıyor, bunun nedeni, buradaki tüm makalelerin bir parçası olduğu projenin, *Yabancılaşma*'nın yazıldığı dönemde tasarlanması ve benim diyalektiğe yönelik genel görüşlerimin o günden bugüne pek az değişmiş olmasıdır. Bu durum aynı zamanda kitabın ortasındaki ve sonundaki bölümlerde, içsel ilişkiler felsefesinin yeni tartışmalarla bağlantısını kurarken neden az miktarda da olsa tekrara başvurduğumu açıklıyor. Pek çok okuyucunun içsel ilişkiler felsefesine yeterince aşina olmadığı ve bu felsefeyi kullanmaya çalışırken zorlandığı düşünüldüğünde, içsel ilişkilere ve içsel ilişkilerin mümkün (ve zorunlu) kıldığı soyutlama pratiğine sık sık geri dönmenin aynı zamanda pedagojik bir işleve de sahip olduğu söylenebilir. Marx'ın diyalektik yönteminin nasıl kullanılacağını öğrenmek ve bu işi layıkıyla yapmak herhangi bir şey üzerinde *kafa yorma* tarzının köklü bir şekilde dönüşüme uğratılmasını gerektiriyor. İçsel ilişkiler felsefesi bu kitapta da gösterileceği üzere, işte bu dönüşüm sürecini mümkün kılan kilit bir adım olma rolünü üstleniyor.

Son olarak Friedrich Engels üzerine birkaç noktayı belirtmekte fayda var. Marx, Engels'le sıra dışı ve belki de eşi benzeri görülmemiş bir entelektüel işbirliği içerisindeydi ve bu durum pek çok kimseyi bir aşırıdan daha fazla bir zaman boyunca Engels'i Marksizmin öğretileri üzerinde en az Marx kadar söz sahibi bir düşünür olarak görmeye itti. Fakat son yıllarda bu iki düşünürün özellikle diyalektik alanında aslında farklı düşünceleri benimsediklerini savunan çalışmaların sayısı gitgide artıyor. Bu fikre, daha önce *Yabancılaşma* isimli kitabımda da belirttiğim nedenlerden ötürü katılmam mümkün değil; fakat yine de bu Engels'in diyalektik üzerine yazdıklarına Marx'ın kadar ilgi gösterdiğim anlamına gelmiyor (Ollman, 1976, 52-53). Diyalektiğin benim daha çok ilgilendiğim özellikle içsel ilişkiler felsefesi ve soyutlama süreci gibi öğeleri hakkında bana düşünsel gıda sağlayan asıl olarak Marx'tır. Yine de Marksizm ve Marksist diyalektik üzerine fikir geliştirirken gerektiğinde Engels'in yorumlarından yararlanmakta tereddüt etmedim. Aynı şeyi okuyuculara önermekte bir sakınca görmüyorum.

Sciabama *Total Freedom* (2000) isimli eserinde sunmuştur.

⁴ Benim diğer yazımları ve diyalektik yöntemin kullanımıyla ilgilenen okuyucular özellikle *Alienation* (1976) isimli kitabımın 1,4,5 ve 33. bölümlerine; *Social and Sexual Revolution* (1979) isimli kitabımın 2,5 ve 6. bölümlerine, *Dialectical Investigations* (1993) isimli kitabımın 3,5 ve 9. bölümlerine, *Market Socialism: The Debate Among Socialists* (1998) isimli kitabımın dördüncü bölümüne ve "What is Political Science? What Should It Be" (2000) isimli makaleme bakabilirler.